

PERSONALITATEA MAREȘALULUI ANTONESCU REFLECTATĂ ÎN PAGINILE REVISTEI *ROMÂNIA MARE* ÎN PERIOADA ANILOR 1990-2000

Adrian SIMION*

Personalități ale istoriei naționale în revista *România Mare*

Omagierea diverselor personalități din istoria României a reprezentat o formă a naționalismului revistei *România Mare*, în ultimul deceniu al secolului XX. Astfel, în paginile sale a fost alocat un spațiu considerabil comemorării acestor personalități, fie atunci când s-a împlinit un număr rotund de ani de la realizările lor cele mai însemnate, fie legat de naștere sau de moarte. Mihai Viteazul este descris cu prilejul comemorării a 390 de ani de la trecerea sa în veșnicie ca fiind „un atlet al creștinătății” ce merită să fie trecut în calendarul sfinților Bisericii Ortodoxe Române, precum și ca „domnul român al primei Uniri” ce a fost „tăiat de nemți și valoni”¹. Titlurile altor articole apărute despre domnitorul muntean sunt numeroase, iar formularea nu lasă loc la niciun dubiu cu privire la atitudinea celor care le-au scris: *Pomenirea lui Mihai Viteazul*; *Praznicul lui Mihai Vodă Viteazul*; *Partidul România Mare își cinstește înaintașul*; *Voievodul Mihai Viteazul, martor martir*; *Eveniment de importanță națională: 400 de ani de la ungerea de către Dumnezeu a lui Mihai Viteazul ca domnitor al Țării Românești* etc².

Nu au fost omiși nici Ștefan cel Mare, apărător al creștinătății, Constantin Brâncoveanu, „martir al neamului”, Horea („rex Daciae”), Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu („o personificare a deșteptării naționale”) și Avram Iancu, „justițiarul” sau „tribunul legendar care i-a bătut măr pe trufașii unguri”³. Deși acestor personaje istorice li s-au alocat spații importante în interiorul revistei, fiind scrise între 1990 și 2000 o multitudine de articole, niciunul dintre ele nu se poate compara cu personalitatea marelui Ion Antonescu care a beneficiat de o atenție cu totul specială din partea colegiului de redacție al revistei *România Mare*.

Deși un sondaj realizat în 1999 de Institutul Național pentru Studii de Opinie și Marketing (INSOMAR), efectuat pe circa 1200 de subiecți din toată țara, care au fost puși să nominalizeze „cele mai importante personalități istorice care au influențat în bine soarta românilor”, l-a plasat pe Ion Antonescu doar pe locul 10, acesta din urmă fiind devansat de Alexandru Ioan Cuza, Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, Nicolae Ceaușescu, Mihai I, Vlad Țepeș, Nicolae Iorga, Carol I și Nicolae

* Colegiul Economic „Dionisie Pop Marțian” Alba Iulia; e-mail: simion_constantin_adrian@yahoo.com.

¹ *România Mare*, 9 august 1991.

² *Ibidem*, 10 septembrie 1993; 30 mai 1997.

³ *Ibidem*, 12 septembrie 1997.

Titulescu⁴, se poate ușor observa faptul că săptămânalul PRM-ului îl plasează în mod clar pe locul întâi.

Ion Antonescu - din istorie în mitologie

Executat în 1946 pentru campania militară de la Răsărit, împotriva Uniunii Sovietice, hulit în anii '50 din cauza anticomunismului său, Ion Antonescu a început să fie perceput diferit începând cu anii '60, atunci când au apărut primele cercetări care au avut ca scop realizarea unei anumite diferențieri între liderii fasciști din cel de-al Doilea Război Mondial⁵. Cu toate acestea, până la mijlocul anilor '70, au apărut puține studii în România care să scoată în evidență personalitatea complexă și controversată a mareșalului Antonescu. El a fost parțial reabilitat în timpul regimului condus de Nicolae Ceaușescu, întrucât tratarea mai blândă a conducătorului României din perioada 1940-1944 se potrivea oarecum cu discursul naționalist, precum și cu o anumită detașare formală de URSS⁶.

Fondurile arhivistice din România au devenit mult mai accesibile istoricilor după prăbușirea regimului comunist, această situație concretizându-se în apariția, în primii ani ai ultimului deceniu din secolul trecut, a unui noian de lucrări (cărți despre al Doilea Război Mondial, memorii, colecții de documente, epistole, articole în reviste de specialitate sau în presă) despre perioada de timp în care destinele României au fost conduse de Ion Antonescu⁷. Această situație este perfect explicabilă dacă ne gândim că timp de mai bine de 40 de ani, generațiilor postbelice li s-a interzis abordarea acestui subiect.

Ca de obicei, așa cum se întâmplă când se părăsește o atitudine extremă, atitudinea celor mai mulți istorici, dar și a publicului, s-a dus în direcția opusă, a supraevaluării personalității mareșalului, văzut de cei mai mulți ca un simbol al patriotismului, al integrității și al competenței militare. De exemplu, autorul britanic Dennis Deletant considera că:

„Pentru numeroși români, Antonescu este un erou național, un patriot viteaz care a menținut România ca stat suveran în timpul războiului. Prin apărarea acestei suveranități, Antonescu a salvat mulți dintre evreii României. Admiratorii lui Antonescu preferă să treacă cu vederea, sau în unele cazuri nu cunosc, excesele comise de Antonescu față de evrei și romei”⁸.

Așa cum sublinia și Vladimir Tismăneanu, cazul mareșalului Ion Antonescu în România, ca și cel al altor personalități autoritariste din Europa Central-Răsăriteană (regentul Miklós Horthy în Ungaria sau regimul post-Pilsudski al coloneilor polonezi) a fost înconjurat de o adevărată aură pseudosacră, iar apelurile

⁴ Boia 2005, p. 36-37. Pentru a afla mai multe informații despre acest sondaj de opinie, efectuat în 1999, vezi *Oameni* 1999, p. 13.

⁵ Deletant 2008, p. 9-10.

⁶ Boia 2005, p. 134. O lucrare în care Ion Antonescu este parțial reabilitat este cea publicată de Aurică Simion, în 1979, în care mareșalul este prezentat ca un instaurator al ordinii, justițiar și apărător al integrității teritoriale (Simion 1979).

⁷ Vezi, spre exemplu, Buzatu 1990; Buzatu 1991; Constantiniiu 1991; Drăgan 1991; Barbul 1992; Mezincescu 1993; Dobrinescu 1995; Ioanid 1997; Dobrinescu 1997; Rotaru, Zodian 1998; Rotaru, Burcin 1999; Gheorghe 1996; *Procesul* 1996.

⁸ Deletant 2008, p. 13. Vezi și Pippidi 1993, p. 24; Papacostea 1996, p. 203-206.

la risipirea ei sunt considerate de multe persoane în România drept un efort de diminuare a demnității lor naționale, de rănire a simțului lor de onoare și de întinare a trecutului lor⁹. Revista *România Mare*, pe toată durata anilor '90, a întreținut un adevărat cult pentru Antonescu, viziunea sa fiind alimentată de naționalismul care o caracterizează, întrucât mareșalul a devenit un simbol atât al luptei împotriva comunismului, cât și al reîntregirii naționale, acest ultim aspect datorându-se, bineînțeles, campaniilor militare din Basarabia și Bucovina de Nord. Merită a fi subliniat faptul că acest naționalism prezent în articolele publicate în săptămânalul PRM este de fapt o continuare a celui din perioada comunistă, atunci când Nicolae Ceaușescu a adăugat simbolurile tradiționale ale națiunii române la propaganda comunistă.

Ion Antonescu - un model?

Nu numai că *România Mare* a susținut cu tărie reabilitarea lui Antonescu, dar liderul PRM și redactorul-șef al acestei publicații, Corneliu Vadim Tudor, a fost în anii '90 un admirator declarat al mareșalului, dovadă fiind, printre altele, și faptul că în campania electorală din anul 2000, C. V. Tudor a afirmat că se consideră un al doilea Antonescu, care, asemenea conducătorului statului din anii '40, trebuia să folosească un „pumn de fier” pentru a pune capăt crizei politice și economice în care se afla România¹⁰.

Dificultățile economice și criza politică apărute după 1989 nu au făcut altceva decât să alimenteze extremismul naționalist în România postdecembristă. Temele religioase și militare și-au recăpătat importanța tradițională, din acest punct de vedere nefiind nicio diferență între putere și opoziția naționalistă, în condițiile în care o bună parte a primului deceniu postcomunist Partidul România Mare a reprezentat forța politică cea mai importantă care nu era asociată la guvernare¹¹. În cadrul temelor militariste mai sus menționate, campania armatei române pe Frontul de Est ocupă un loc central, în condițiile în care timp de mai bine de 40 de ani istoricii din România nu avuseseră voie să abordeze acest subiect.

„În România, după 1945, din considerente politice, subiectul alianței țării cu Germania a devenit tabu. Regimul comunist a interzis accesul la documentele referitoare la anii 1941-1944. În același timp, românii căzuți pe Frontul de Răsărit nu au avut parte de recunoaștere oficială și nici de ceremonii comemorative; perspectiva ca un regim prosovietic să recunoască pierderile umane suferite în timpul atacării Uniunii Sovietice - ostașii români care au murit în campania din Rusia între 1941 și 1944 - se dovedea prea stânjenitoare. Muzeul Militar din București sprijinea această idee. Exponatele sale defineau faptele de arme române din timpul celui de-al Doilea Război Mondial din anii 1944-1945. Nu exista nicio mențiune a implicării României în atacul german împotriva Uniunii Sovietice din 1941 și nu erau expuse obiecte care să amintească de oameni sau evenimente memorabile din timpul acestei campanii”¹².

⁹ Tismăneanu 1999, p. 118.

¹⁰ Brahan 1997, p. 393.

¹¹ Sugar 2002, p. 244-245.

¹² Deletant 2008, p. 12-13.

Ca atare, revista *România Mare* a căutat să compenseze această situație, publicând o mulțime de articole de mari dimensiuni despre campania armatei române pe Frontul de Răsărit, alături de Germania și, bineînțeles, împotriva Uniunii Sovietice. Au fost relatate, cu multe amănunte, redobândirea Basarabiei și Bucovinei de Nord, cucerirea Odesei, participarea militarilor români la diferite bătălii, dar mai ales la cea de la Stalingrad, satisfăcând astfel „foamea” cititorilor pentru aceste subiecte despre care istoria și istoricii nu spusese nimic pentru o perioadă atât de îndelungată. În cadrul campaniei din Răsărit, mareșalului Antonescu i s-a acordat o atenție cu totul și cu totul specială, această acțiune încadrându-se în ceea ce Vladimir Tismăneanu numește „resuscitarea fantomelor istoriei”¹³, aici fiind încadrați, pe lângă Antonescu, și alte personalități contestate din Europa Central-Răsăriteană, cum ar fi liderul ustașilor, Ante Pavelić, amiralul Miklós Horthy sau Căpitanul Mișcării Legionare, Corneliu Zelea Codreanu. Între 1990 și 2000, aproape fiecare număr al revistei *România Mare* l-a proslăvit pe Antonescu, combinându-se naționalismul cu autoritarismul caracteristic perioadei de timp în care mareșalul a condus țara, la care s-au adăugat valorile așa-zis tradiționale, de esență antioccidentală¹⁴.

Evident că fotografiile cu mareșalul Antonescu au fost des reproduce în paginile publicației *România Mare*. În perioada 1990-2000, multe numere ale acestei reviste conțin măcar o imagine a fostului conducător al României, ipostazele în care era înfățișat fiind din cele mai diverse. Cel mai adesea însă, instantaneele l-au proiectat în universul celor mulți, cu predilecție în mijlocul soldaților de pe front¹⁵. Astfel, el a fost prezentat gustând din mâncarea pe care ostașii o primeau, mesajul fiind clar, lui Ion Antonescu păsându-i de ceea ce militarii primesc la ora mesei, textul pus sub fotografie fiind mai mult decât edificator în acest sens: „Un instantaneu grăitor pentru grija pe care un adevărat comandant trebuie să o poarte oamenilor alături de care trăiește și luptă, mareșalul Ion Antonescu gustă ciorba soldaților direct de la cazan”¹⁶.

Într-o altă fotografie, în care mareșalul este prezentat luând masa pe o pătură de campanie, textul adiacent imaginii este la fel de sugestiv: „Pe pătura aspră de campanie pot fi văzute bucate de om sărac, iar în zare, dealuri molcome străjuind ospătarea în pace a acestui vrednic urmaș de țărani români. Poftă bună, Mareșale!”¹⁷.

De asemenea, nu puține sunt și cazurile în care, sub diverse forme, sunt reproduce și fotografiile în care mareșalul se interesează de soarta copiilor, așa cum este cea în care Ion Antonescu stă de vorbă cu micii vânzători de ziare din București, textul pus sub fotografie fiind și aici mai mult decât laudativ la adresa conducătorului României din acea vreme:

„Ediție specialăaaa! Ediție specialăaaa! Cel mai greu război a fost, dintotdeauna, acela al informațiilor de presă. De aceea, mesagerii știrilor, băieții cu chipiu, îi erau atât de

¹³ Tismăneanu 1999, p. 66.

¹⁴ Chirot 1994, p. 251.

¹⁵ Drulă 1995, p. 239.

¹⁶ *România Mare*, 29 martie 1991.

¹⁷ *Ibidem*, 7 iunie 1991.

dragi mareșalului Antonescu. Iată-l stând de vorbă cu vreo câțiva dintre acești spiriduși ai editurilor, vânzătorii de ziare, de a căror soartă oșteanul nostru s-a interesat mereu”¹⁸.

Virtuțile naționaliste și autoritare dovedite de Antonescu în perioada în care a fost la putere reprezintă în intervalul 1990-2000 modele de urmat pentru cei care au scris în *România Mare*, mareșalul fiind așezat pe coperta almanahului din 1996 în rândul celor doisprezece apostoli ai neamului, alături de Decebal, Vlad Țepeș, Ioan Vodă cel Cumplit, Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu, Grigore Ghica, Horea, Tudor Vladimirescu, Ecaterina Teodoroiu, Nicolae Iorga și Nicolae Ceaușescu, toți fiind declarați „apostoli ai neamului care au pierit de moarte violentă jertfiți pe altarul patriei”¹⁹.

Așa cum remarca și Lucian Boia, prin menționarea atât de deasă a lui Ion Antonescu nu s-a făcut altceva decât să se transmită un mesaj, cu o și mai mare forță:

„Nu-mi vine totuși să cred că oamenii politici duc chiar atât de tare grija lui Mihai Viteazul sau a mareșalului Antonescu. Îi utilizează, ca prin ei să transmită mesaje, mult mai convingătoare decât rostite în nume propriu. Oamenii ar trebui să învețe să se apere de manipularea prin istorie. Să-și dea seama că prin Mihai Viteazul receptează un mesaj de unitate națională și mai ales de solidaritate în jurul Puterii, iar prin Antonescu - în varianta *României Mari* - un apel naționalist și autoritar”²⁰.

Mareșalul Ion Antonescu vs. regele Mihai

Un subiect des întâlnit în cadrul discursului naționalist postcomunist a fost cel reprezentat de punerea în antiteză a regelui Mihai și a mareșalului Antonescu. Această prezentare nu a fost, în anii '90, doar o simplă confruntare pe tărâm istoric, ci mai degrabă o ciocnire între ideologii diferite și între discursuri politice diametral opuse, prin care un personaj este propulsat în detrimentul total al celuilalt, ce este astfel complet anihilat. Scopul politic al acestei confruntări este mai mult decât evident, fiind propuse două formule de organizare politică complet antagonice, democrația și autoritarismul²¹.

Deși mareșalul Ion Antonescu nu a fost un republican, imaginea sa ca punct de reper al campaniei antimonarhice, a debutat în forță încă din 1990, fiind vorba atunci de folosirea unui mit (mareșalul Antonescu - erou național) în contextul unor lupte politice. Așa cum arăta și Adrian Cioroianu, este

„[...] cert că, în ochii lui Antonescu, regele Mihai era un copil incapabil să conducă o țară sau să ia măsuri decisive pentru un popor. [...] Este clar că, la începutul anilor '90, fostul mareșal avea un oarecare avantaj în competiția imaginară cu regele. [...] Evident, în comparație cu acest cavaler tot mai purificat pe nume Antonescu, regele Mihai avea în 1990 un serios handicap. Este de la sine înțeles că foștii constructori ai reabilitării lui Antonescu nu puteau avea nici un interes în reabilitarea echilibrului. Drept care am ajuns, oarecum logic, în situația în care ne aflăm astăzi: mareșalul Antonescu a fost, în anii '90, nemuritor prin statui și nume de străzi, în timp ce

¹⁸ *Ibidem*, 13 ianuarie 1995.

¹⁹ *Almanahul* 1996.

²⁰ Boia 2005, p. 10.

²¹ Drulă 1995, p. 222.

intrarea ca atare a regelui în țară a fost, vreme de ani, subiectul unor pertractări lipsite de orice demnitate”²².

Adesea, săptămânalul *România Mare* a pus în antiteză cele două personalități ale istoriei secolului XX. Cum este ușor de intuit, comparația a fost întotdeauna favorabilă mareșalului Antonescu, care este caracterizat ca fiind „un adevărat patriot”, cu o „personalitate puternică”, „erou între eroii nației române”, în vreme ce Mihai I este descris ca fiind „necoptul suveran”, „vânzător de țară”, „deșeu toxic”, câteodată fiind folosit chiar apelativul „Mișulică”²³. Astfel, o fotografie publicată în numărul din 22 ianuarie 1993, în care mai multe înalte fețe bisericești îl întâmpină pe suveranul României, scenă la care asistă și Ion Antonescu, era considerată de colegiul de redacție al hebdomadaruului mai sus amintit ca fiind definitorie:

„În imagine, proaspăt coborât din automobilul dăruit de Hitler, necoptul suveran se întâlnește cu Sfântul Sinod. După numai câțiva ani, zeci de mii de slujitori ai bisericii aveau să înfunde pușcăriile staliniste, mergând exact pe mâna suveranului care poate fi văzut în fotografie. După alți ani, urmașii acelor preoți calcă în picioare învățămintele istoriei și vor și ei să meargă pe mâna fostului călău. De ce nu vă ocupați domniile voastre de cele sfinte, stimați purtători de brâie, anterie și potcapuri? Vreți ca Mihai de Hohenzollern să vă vândă și pe voi? Fotografia este salvată de prezența luminoasă a singurului om care a văzut limpede în acea epocă: mareșalul Ion Antonescu”²⁴.

Cu toate că nu este precizată nicio informație cu privire la data la care fotografia a fost realizată, ea poate fi plasată cu siguranță în intervalul septembrie 1940 - august 1944 (și mai probabil între sfârșitul lunii ianuarie a anului 1941 și august 1944), perioadă de timp în care mareșalul Antonescu primise puteri depline de la rege pentru conducerea statului. Deși încă din vara anului 1940 România își aliniase politica sa externă la cea a Reich-ului, în toamna aceluiași an aderând chiar la Axă, menționarea faptului că automobilul îi fusese dăruit regelui de Hitler nu este menită decât să-l discrediteze și mai mult pe suveran în ochii cititorilor revistei *România Mare*, prin asocierea acestuia cu numele unuia dintre cei mai mari dictatori ai secolului XX și care poartă în cea mai mare parte responsabilitatea pentru declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial. Ceea ce nu este precizat cititorilor este faptul că Germania era pe atunci Marea Putere care, alături de Italia, garantase frontierele României, așa că apropierea de Reich era firească, omițându-se intenționat faptul că mareșalul Ion Antonescu fusese un colaborator mult mai apropiat al Führer-ului decât fusese regele Mihai. Fără ca evenimentul de la 23 august 1944 să fie precizat, zi în care suveranul român l-a demis și l-a arestat pe Ion Antonescu, „vânzarea” menționată într-unul din numerele revistei *România Mare* este imputată regelui Mihai I, acesta fiind în mod eronat declarat vinovat atât pentru instalarea regimului comunist în România, cât și pentru numeroasele victime care au rezultat din venirea comuniștilor la putere.

²² Cioroianu 2002, p. 217.

²³ *România Mare*, 25 martie 1994.

²⁴ *Ibidem*, 22 ianuarie 1993.

Prezentarea în antiteză a regelui Mihai I și a mareșalului Ion Antonescu a fost exacerbată în ultimul deceniu al secolului XX. Astfel, pentru prosperul om de afaceri Iosif Constantin Drăgan, colaborator al revistei *România Mare* și președinte atât al Fundației „Mareșal Antonescu”, cât și a Ligii „Mareșal Antonescu”, regele nu a fost altceva decât un trădător de patrie, ca dovadă menționându-se decorarea suveranului român de către Stalin²⁵. Nu numai că afirmă acest lucru, dar, pentru a fi și mai convingător, reproduce în cartea sa, pe o pagină întregă, Ordinul Victoria acordat regelui Mihai pentru alăturarea României la tabăra Uniunii Sovietice, a Statelor Unite ale Americii și a Marii Britanii²⁶.

Acest contrast între cele două personalități istorice, Mihai I și Ion Antonescu, nu s-a regăsit doar în paginile publicației *România Mare*, ci și în atitudinea oficială. Referitor la acest aspect trebuie avut în vedere faptul că diverse materiale erau difuzate pe canalele mass-media și pentru a susține punctul de vedere al formațiunii politice aflate la putere la acea dată, Partidul Democrației Sociale din România (PDSR), în condițiile în care principalii lideri ai PDSR de atunci aveau opțiuni total antimonarhice și nu de puține ori aveau remarci negative la adresa regelui Mihai. De exemplu, în 1993 la TVR (postul național de televiziune) Sergiu Nicolaescu a lansat unul din numeroasele sale filme istorice, *Oglinda*, în care mareșalul Ion Antonescu apărea ca „un măreț erou tragic, prins într-o cursă a istoriei”, în vreme ce regele era arătat ca o persoană ezitantă, lipsită de hotărâre, ce nu poate să facă față complexității situației, care-l depășește, iar la 30 decembrie 1993, în numele guvernului, a fost difuzat un documentar, tot pe postul național de televiziune, în care mareșalul Antonescu era prezentat într-o imagine idealizată, de luptător și martir, în vreme ce regele, în antiteză, nu era altceva decât un vânzător prosovietic de țară și criminal²⁷.

Abia în timpul mandatului președintelui Emil Constantinescu (1996-2000) imaginea regelui Mihai I a fost reevaluată, unul dintre susținătorii promovării imaginii reale a regelui fiind chiar președintele țării. Fostului suveran i s-a oferit un pașaport românesc și, treptat, i-au fost restituite o parte din proprietăți. De asemenea, la sfârșitul anilor '90, Maiestatea Sa și-a revăzut țara pe care fusese obligat să o părăsească în 1947. Totuși, în condițiile în care existau unele discuții privind revenirea la un regim monarhic, în ianuarie 1998 Emil Constantinescu a declarat că în timpul mandatului său nu va avea loc niciun referendum cu privire la restaurarea monarhiei²⁸.

Evoluția modului de percepție asupra regelui Mihai I la nivel public și la nivel oficial nu a avut urmări prea mari în modul de raportare a publicației PRM-ului față de fostul suveran al României. Ceea ce adepții mareșalului nu i-au putut ierta niciodată regelui Mihai este decizia acestuia din urmă de a-l înlătura pe Ion Antonescu de la putere, arestarea sa, iar mai apoi judecarea și executarea din 1 iunie 1946. Nevrând să țină cont de faptul că soarta mareșalului era ca și pecetluită după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, în condițiile în care Uniunea

²⁵ Drăgan 1993.

²⁶ Boia 2005, p. 368.

²⁷ *Ibidem*, p. 369.

²⁸ Gallagher 2004, p. 173.

Sovietică ieșise victorioasă alături de cele două mari puteri anglo-saxone, iar Antonescu fusese acela care atacase teritoriul URSS alături de Wehrmacht, membrii Ligii „Mareșal Antonescu” au ajuns chiar să-l dea în judecată pe „cetățeanul Mihai de Hohenzollern pentru asasinarea fostului Conducător al statului”²⁹. Prin această cerere, formulată la începutul ultimului deceniu al secolului trecut, se actualiza de fapt inițiativa lui Iosif Constantin Drăgan, prin care, în ultimii ani ai regimului comunist din România, a cerut anularea sentinței numărul 17/17 mai 1946, prin care Tribunalul Poporului îl condamna la moarte pe Ion Antonescu „pentru dezastrul țării și pentru crimele de război”³⁰.

În condițiile în care Partidul România Mare prin programul său în patruzeci de puncte, lansat încă în anul 1991, considera armata ca fiind un „factor de stabilitate și echilibru social, precum și un garant al integrității teritoriale”³¹, revista PRM-ului a căutat din răzputeri să-l reabiliteze pe mareșalul Antonescu. Ca atare, pe lângă promovarea tradițiilor militare, alături de cele ale unității teritoriale, o temă importantă în discursul acestei publicații a fost denigrarea regelui Mihai, asociat sovieticilor și evreilor. Articolele apărute în această publicație, pe tema procesului din 1946 sunt numeroase, iar doar menționarea a câteva din titlurile lor este edificatoare. Vina este dată fie pe Moscova și pe evrei (*La 1 iunie 1996, poporul român comemorează 50 de ani de la asasinarea mișelească, din ordinul Moscovei și al sionismului mondial, a marelui unificator de Țară care a fost Mareșalul Antonescu. Veșnica lui pomenire, Patria recunoscătoare*)³², fie pe Mihai I (*53 de ani de la execuția Mareșalului Ion Antonescu 1 iunie 1946-1 iunie 1999*)³³ sau pe „alogeni” (*Militarii țării au refuzat execuția Mareșalului Antonescu*)³⁴.

Nu în puține pagini, actul de la 23 august 1944 a fost descris cu lux de amănunte în articolele apărute în *România Mare*, decizia regelui fiind prezentată adesea ca o acțiune determinată de serviciile de spionaj sovietic, american și britanic, susținută de PNT, PNL, PSD și PCR „print-un cec în alb” dat de aceste partide suveranului. Predarea mareșalului Ion Antonescu în mâinile puținilor comuniști din România, care l-au trimis ulterior în Uniunea Sovietică pentru a fi interogată înainte de a fi judecat în România, reprezenta pentru pro-antonescienii din colegiului de redacție de la săptămânalul PRM-ului dovada supremă a „trădării” regelui³⁵:

„În seara zilei de 23 august 1944, când Armata Roșie se afla încă în Moldova, iar forțele comuniste autohtone nu depășeau 1000 de oameni, regele Mihai I, suveran al României și comandant suprem al Armatei Române, ar fi putut, fără absolut nicio dificultate, dacă, bineînțeles, ar fi dorit, să nu-l predea pe mareșalul Ion Antonescu [...] comandoului comunist condus de inginerul Ceaușu, alias Emil Bodnăraș. [...] În lumina acestui adevăr incontestabil, predarea mareșalului Ion Antonescu, în seara zilei de 23 august 1944, comuniștilor, a fost o faptă incompatibilă cu onoarea

²⁹ *România Mare*, 8 mai 1992.

³⁰ 22, nr. 153, 7-13 ianuarie 1993.

³¹ Sugar 2002, p. 248.

³² *România Mare*, 30 mai 1996.

³³ *Ibidem*, 9 iulie 1999.

³⁴ *Ibidem*, 18 august 1995.

³⁵ *Ibidem*, 2 iulie 1999.

militară care-l descalifică în fața Istoriei Naționale pe ex-regele Mihai I, Comandantul Suprem al Armatei Române din acea vreme”³⁶.

Ajungerea lui Ion Antonescu pe mâna comuniștilor imediat după arestare este un fapt incontestabil, dar această situație trebuie considerată mai mult ca o consecință a lipsei de organizare a celor care au plănuit acțiunea de la 23 august 1944, în frunte cu Mihai I, decât ca pe o acțiune deliberată sau ca o dovadă de filsovietism. Improvizatia - marea artă a românilor, dar și blestemul istoriei lor - nu putea lipsi la acest moment crucial, afirmă Florin Constantiniu, iar exemplele pe care le dă sunt mai multe³⁷. El consideră că arestarea fostului conducător s-a făcut în pripă, fără ca trupele române din București să fie pregătite de luptă (conform colonelului Dumitru Dămăceanu, șeful Statului Major al Comandamentului Militar al Capitalei, ziua de 23 august 1944 s-a dovedit a fi „zi de baie în armată”, iar „toți soldații erau în izmene”), ceea ce a dus la o confuzie generală. Aceeași improvizatie a domnit și atunci când s-a format noul guvern, generalul Constantin Sănătescu „culegând” viitorii miniștri din *Anuarul Armatei*. De asemenea, nici cu mareșalul Ion Antonescu nu a fost stabilit cu exactitate ce urma să se facă după ce acesta avea să fie arestat, astfel că propunerea comuniștilor de a-l prelua pe fostul conducător al statului a fost aprobată atât de rege, cât și de reprezentanții partidelor istorice. Oricum, după mai mult de trei ani de război purtați împotriva URSS, sovieticii erau mai mult decât interesați de capturarea mareșalului Antonescu, care ar fi ajuns oricum pe teritoriul sovietic, indiferent dacă ar fi fost dat în custodia comuniștilor sau nu, așa cum o demonstrează raportul întocmit de generalii Rodion Iakovlevici și Ivan Zaharovici Susaikov, către Stalin, la 2 septembrie 1944³⁸.

Ca un rezultat al tradiției, dar și al obișnuinței, românii au fost mai mult atrași de ideile autoritare decât de caracteristicile vieții democratice. Ca atare, regele Mihai I, care reprezintă un simbol al anticomunismului și al democrației, a fost eclipsat în anii '90 de personalitatea mareșalului Ion Antonescu, așa cum o demonstrează și un sondaj de opinie dat publicității în 1995. În respectivul sondaj, 62% dintre subiecții chestionați au declarat că au o părere foarte bună despre mareșal, acesta fiind plasat înaintea oricărui alt lider român din perioada celui de-al Doilea Război Mondial³⁹.

Într-o perioadă de timp în care România trecea atât printr-o criză politică, cât și printr-una economică, în care instituțiile regimului comunist se prăbușiseră fără ca rolul lor să fie preluat de-a întregul de cele apărute după 1989, ne referim la ultimul deceniu al secolului trecut, „nevoia de protecție, autoritate, de « ordine și disciplină riguroasă » și dorul de « Tată » (crud, brutal, dar în permanență prezent)”⁴⁰ explică în mare parte această preferință pentru mareșalul Ion Antonescu, în detrimentul regelui Mihai I. În plus, aceste dificultăți economice și

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Constantiniu 2008, p. 427.

³⁸ *Procesul. Documente* 1996, p. 18.

³⁹ *Evenimentul zilei*, 9 mai 1995.

⁴⁰ Tismăneanu 1999, p. 72.

politice n-au făcut altceva decât să reînvie în România atât conflictele etnice, cât și extremismul naționalist⁴¹.

Nu numai că mareșalul a fost perceput de revista *România Mare* ca salvatorul țării pentru perioada în care a fost la conducere, dar el este perceput și ca o soluție pentru anii '90, necesitatea sa fiind invocată pe cale poetică, de Grigore Popa:

„Năvalnice Crișuri în fiecare seară / Se tânguie în ruga lor amară: / Geme poporul de-amar și de jale / Te vrem, în Sălaj, Mareșale! / Și mamele toate, copiii și morții / În vaier te cheamă din ghiarele sorții: / Se frânge poporul de-amar și de jale / Te vrem, la Bihor, Mareșale!”⁴².

În contrast, în aceeași manieră versificată, regele Mihai este prezentat într-o cu totul altă lumină, suveranul României nemaifiind pentru autorul versurilor neșemnat decât un cetățean și nimic mai mult:

„Stimate cetățean Mihai, / Mai bine nu te mai nașteai, / Nici nu auzi, nici nu vorbești, / În chinuri mari te zvârcolești, / Mai ai tablouri, avioane, / Și cont prin bănci americane, / Fulgerător ne mai vânduși, / De la fasciști la ruși, / Tu crezi că lumea a uitat, / Pe Mareșal cum l-ai trădat, / Azi te-au convins niște fomiști / Să vinzi Ardealul la hortiști, / Împins mereu a guverna, / Peste un neam ce nu te vrea”⁴³.

Imaginea lui Ion Antonescu în societate

Înainte de 1989, în întreaga Europă Central-Răsăriteană, orice anticomunist fusese etichetat în istorie ca „fascist”, acesta fiind și cazul mareșalului Antonescu. Imediat după căderea regimurilor impuse de Moscova, a existat o adevărată tentație „de a combate amintirea comunismului inversând-o”⁴⁴. Ca atare, scriitorii naționaliști din anii '30 au reintrat în atenția publicului, fiind retipărite un număr impresionant de cărți din perioada interbelică, în vreme ce parlamentele postcomuniste au ajuns să voteze moțiuni care proslăveau dictatorii din perioada celui de-al Doilea Război Mondial, care odinioară fuseseră etichetați ca fasciști și colaboratori ai naziștilor⁴⁵.

În 1993, camerele reunite ale Parlamentului de la București au comemorat moartea lui Ion Antonescu, cu acest prilej ținându-se și un minut de reculegere⁴⁶. În același an, mai precis la 22 octombrie 1993, s-a inaugurat în România primul bust al mareșalului, la Slobozia, micul oraș din sud devenind „capitala țării pentru o zi”, precum și „adevăratul mormânt al celui care a avut curajul să întregească hotarele țării”, așa cum s-a grăbit Corneliu Vadim Tudor să caracterizeze această urbe în cuvântarea sa⁴⁷. Prin această acțiune, începea să se pună în practică setul de propuneri avansat în 1992 de Liga „Mareșal Antonescu” care cerea: amplasarea unei statui a fostului conducător al statului în Piața Presei Libere; unul din marile

⁴¹ Sugar 2002, p. 244.

⁴² *România Mare*, 28 septembrie 1990.

⁴³ *Ibidem*, 8 noiembrie 1991.

⁴⁴ Judt 2008, p. 750-751.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 751.

⁴⁶ 22, nr. 153, 7-13 ianuarie 1993.

⁴⁷ *România Mare*, 5 noiembrie 1993.

bulevarde ale Bucureștiului să poarte numele „eroului-martir”; câte o statuie de-a mareșalului Antonescu să existe în fiecare municipiu important de pe tot cuprinsul țării; tabloul său să fie prezent în toate instituțiile de stat; sanctificarea sa de către Biserica Ortodoxă Română, aidoma lui Ștefan cel Mare și Constantin Brâncoveanu⁴⁸.

După Slobozia, a urmat orașul Piatra Neamț, acolo unde, la 12 noiembrie 1994, prin contribuția materială a cadrelor militare active și a celor în rezervă din garnizoana acestui oraș s-a realizat un nou bust al mareșalului Ion Antonescu în România. Soclul, împreună cu postamentul și cu bustul, depășeau 4 m în înălțime. La ceremonia de dezvelire aveau să participe prefectul județului Neamț, alte oficialități locale, ofițeri activi și ofițeri în rezervă, precum și un mare număr de locuitori ai orașului⁴⁹. Alegerea orașului Piatra Neamț nu a fost întâmplătoare, întrucât, în dimineața zilei de 22 iunie 1941, la ora 4, din stația de cale ferată a acestei urbe, mai precis din „Trenul Patria”, care fusese amenajat ca punct de comandă mobil al Armatei Române, mareșalul Ion Antonescu a dat celebrul său ordin de trecere a Prutului pentru recuperarea teritoriilor pierdute în vara anului 1940. Prin ridicarea acestui bust, Ion Antonescu a revenit în Piatra Neamț, „cu chipul durat în piatra nemuririi”⁵⁰, așa cum consemnează și ziarul local *Ceablăul*, în articolul intitulat *Întoarcerea Mareșalului*, preluat și de *România Mare*:

„Eroul tragic al Neamului Românesc, Mareșalul Antonescu, a revenit la Piatra Neamț. După 53 de ani, fără « Trenul Patria », a poposit în fața gării, în piața care astăzi îi poartă numele ... Veterani, soldați, ofițeri, preoți, elevi l-au întâmpinat pe Mareșal ... Fanfara și-a făcut datoria ... Ion Antonescu a fost un erou, un ostaș care domină Istoria Națională, inconfundabil. Argumente? Spusele lui Iorga: învingșilor nu li se ridică statui, nici busturi, nu li se cântă laude”⁵¹.

Nu doar la Slobozia și la Piatra Neamț s-a ajuns să fie proslăvit mareșalul Antonescu, ci și la Râmnicu Vâlcea. Dacă în cele două orașe a fost ridicat câte un bust, în orașul din nordul Olteniei, la 17 octombrie 1994, în cadrul Comisiei pentru Atribuirea Denumirii Străzilor din cadrul Consiliului Județean Vâlcea, s-a decis ca strada „Argeș” să fie numită „Mareșal Ion Antonescu”. Inițiativa a aparținut filialei județene a Partidului România Mare, așa cum revista acestui partid consemnează cu multă satisfacție, dar acțiunea a fost sprijinită și de filialele județene ale Partidul Democrației Sociale din România, Partidul Democrat Agrar din România, Partidul Unității Națiunii Române, precum și de Liga Ofițerilor de Rezervă și în Retragere și Asociația Veteranilor de Război⁵². Străzi sau bulevarde care au primit numele mareșalului au existat și în Oradea și în Timișoara⁵³, în vreme ce alte patru busturi au fost plasate în „spațiul privat”, așa cum remarca primarul orașului Călărași în *Jurnalul național* despre bustul din incinta Fundației „Mareșal Antonescu”⁵⁴. Dacă în acest caz se poate oarecum admite caracterul „privat” al monumentului, în celelalte

⁴⁸ *Ibidem*, 13 noiembrie 1992.

⁴⁹ *Ibidem*, 2 iunie 1995.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*, 28 octombrie 1994.

⁵³ *Observator cultural*, nr. 152, ianuarie 2003.

⁵⁴ *Jurnalul național*, 2 iulie 2002.

trei situații nu se poate vorbi de așa ceva, în condițiile în care spațiul pe care era amplasată troița de la Jilava, construită pe locul în care a avut loc execuția lui Antonescu, era în responsabilitatea Ministerului de Justiție; alt bust se afla în curtea Bisericii Sfinții Împărați Constantin și Elena din București, ctitorită de mareșal⁵⁵, în vreme ce încă un bust se afla în spațiul Bisericii de la Sărmaș, județul Mureș⁵⁶.

A existat și o propunere de ridicare a unei statui ecvestre în orașul Târgoviște, în fața fostei Școli de Cavalerie pe care mareșalul Ion Antonescu o comandase în perioada interbelică⁵⁷, precum și alte inițiative de a ridica monumente în onoarea fostului conducător al statului român, la Târgu Mureș, Pitești, Drobeta-Turnu Severin și Cluj-Napoca, dar care au fost însă respinse⁵⁸. În cazul ultimului oraș menționat, merită a fi spus faptul că inițiativa primarului Gheorghe Funar fusese deja aprobată de Consiliul Local, doar intervenția prefectului de Cluj ducând la blocarea acestei inițiative⁵⁹.

Toate aceste acțiuni de reabilitare a mareșalului Ion Antonescu au repus, treptat, în discuție modul în care România se raporta, în mod oficial, la Holocaust. Atât presiunea publică internă, cât și nevoia guvernului de a avea o imagine bună în străinătate, au condus la modificări în ceea ce a însemnat percepția publică față de mareșal, iar guvernul a luat decizia adoptării unei ordonanțe de urgență⁶⁰. Chiar dacă în text nu a fost făcută nicio referire la Ion Antonescu, Ordonanța de Urgență a Guvernului, numărul 31, din 13 martie 2002, interzicea „promovarea cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii”; totodată, era considerată infracțiune însăși negarea sau contestarea în public a Holocaustului și a efectelor acestuia și se interzicea

„[...] ridicarea sau menținerea în locuri publice, cu excepția muzeelor, a unor statui, grupuri statuare, plăci comemorative referitoare la persoanele vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii” și acordarea numelor acestor persoane „unor străzi, bulevarde, scuaruri, piețe, parcuri sau altor locuri publice”⁶¹.

Se încerca, astfel, să se pună capăt cultului memoriei mareșalului, cel puțin din punct de vedere oficial⁶².

⁵⁵ Acel bust s-a realizat cu ajutorul financiar al lui Iosif Constantin Drăgan, la inițiativa lui Corneliu Vadim Tudor. Cei doi s-au aflat împreună la dezvelirea bustului în 1 iunie 2000, la 55 de ani de la execuția mareșalului Ion Antonescu. Bustul era amplasat pe un soclu de marmură, fiind vizibil din stradă.

⁵⁶ Șafir 2002, p. 98.

⁵⁷ *România Mare*, 8 aprilie 1994.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Vezi OUG, nr. 31, 13 martie 2002, privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii publicată în *Monitorul oficial*, nr. 214, 28 martie 2002.

⁶¹ <http://www.dri.gov.ro/documents/oug%2031-2002.pdf>, accesat la 02.06.2013.

⁶² Patru ani mai târziu avea să fie emisă Legea 107 din 27 aprilie 2006 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 31/2002 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii. La art. 6 al Legii se specifică „Negarea în public a Holocaustului ori a efectelor acestuia constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 5 ani și interzicerea unor drepturi”.

Vezi: http://www.cdep.ro/proiecte/2005/100/80/3/leg_pl183_05.pdf, accesat la 02.06.2013.

Semnată de premierul din acea vreme, Adrian Năstase⁶³ și contrasemnată de ministrul Justiției, Rodica Mihaela Stănoiu, de ministrul Culturii și Cultelor, Răzvan Theodorescu, precum și de ministrul de Interne, Ioan Rus, ordonanța a fost emisă datorită apropierii summit-ului de la Praga, care a avut loc în noiembrie 2002, în condițiile în care autoritățile de la București și-au dat seama că nu va exista nicio aderare a României la NATO atât timp cât va exista un cult al marelui Antonescu. „Dați-mi un buldozer și voi distruge imediat statuile lui Antonescu”, declara Bruce Jackson⁶⁴, președintele Comitetului SUA pentru NATO, aflat într-o vizită oficială la București, în februarie 2002. „Valorile absolute” ale democrației nu pot fi negociate, a adăugat el, acestea fiind considerate, așa cum este de altfel normal, ca o condiție *sine qua non* pentru apartenența României la organizația nord-atlantică⁶⁵.

Deși publicația *România Mare* l-a disculpat pe mareșal în toți anii '90 și a continuat să o facă și după anul 2000, chiar și după ce ordonanța de urgență a intrat în vigoare, se poate conchide că mareșalul Ion Antonescu a dus în mod incontestabil o politică antisemită pe toată durata cât a fost conducător al statului. Urmărilor acelei politici aveau să fie unele dintre cele mai tragice pentru comunitatea evreiască: moartea a circa 250000 de evrei, cei mai mulți din Basarabia și din Bucovina de Nord. Pe aceste considerente, mareșalul Ion Antonescu a fost încadrat în categoria criminalilor de război.

Ca de obicei, publicația PRM-ului a reliefat aspectele pozitive ale atitudinii mareșalului Ion Antonescu față de evrei. Astfel, s-a scos des în evidență faptul că Antonescu a sprijinit emigrarea evreilor în Palestina, că a avut o politică protectoare față de minoritatea evreiască, ba chiar că închiderea acestora în lagărele din Transnistria a contribuit la salvarea lor, fiind astfel feriți să cadă în mâinile germanilor⁶⁶. Pe de altă parte, însă, a fost omis faptul că în această provincie dintre Bug și Nistru peste 80% dintre ei au fost exterminați ori au fost răpuși de boli sau de inaniție⁶⁷. Un aspect important este faptul că „politica evreiască” dusă de Antonescu a fost independentă de cea a Germaniei (chiar dacă în cadrul unei anumite preponderențe naziste în Europa), conducătorul statului acționând din proprie inițiativă și continuând astfel antisemitismul oficial din România promovat încă din 1938, din vremea guvernului Goga-Cuza⁶⁸.

Se poate spune că prezentarea mareșalului Ion Antonescu de către revista *România Mare* ca un erou național este umbră de postură sa de criminal de război,

⁶³ În timpul unei vizite oficiale efectuate în Statele Unite ale Americii, la sfârșitul lunii octombrie 2001, premierul Adrian Năstase a promis atât la Muzeul Holocaustului din Washington, cât și într-o discuție cu liderii evreilor americani din New York, că statuile lui Ion Antonescu vor fi demolate pe tot cuprinsul României, precum și faptul că va fi interzisă promovarea cultului mareșalului. Datorită acestor promisiuni, prim-ministrul român a fost primit de către președintele George W. Bush, deși inițial era prevăzută doar o întâlnire cu vicepreședintele Dick Cheney (*Newsline*, 31 octombrie; 2 noiembrie 2001; *Cotidianul*, 5 noiembrie 2001; *Curentul*, 5 noiembrie 2001. *Apud* Shafir 2002, p. 99).

⁶⁴ *România liberă*, 24 februarie 2002.

⁶⁵ Shafir 2002, p. 98.

⁶⁶ *România Mare*, 22 decembrie 1995; 6 ianuarie 1995; 15 octombrie 1999.

⁶⁷ Deletant 2008, p. 141.

⁶⁸ *Ibidem*.

întrucât mareșalul a fost și una și alta. El a trimis la moarte un număr mare de evrei, ba chiar și de români (în calitate de conducător militar), dacă ne gândim la decizia sa de a cucerii Odessa fără sprijinul armatei germane, ordin în urma căruia armata română a avut pierderi înfiorător de mari. Pe de altă parte, mareșalul a fost în mod incontestabil și un patriot, care a urmărit recuperarea teritoriilor pierdute în vara anului 1940 în favoarea Uniunii Sovietice.

Probabil una dintre cele mai bune explicații, referitor la modul în care a fost perceput mareșalul Ion Antonescu, a oferit-o istoricul Lucian Boia:

„Depinde cu ce balanță cântărim. Ne-am obișnuit ca tot ce este « național » (ideologia națională, eroii naționali) să aibă doar conotații pozitive; națiunea a justificat însă și războaiele, și excluderea « celorlalți ». Echivocul condiției lui Antonescu corespunde echivocului însuși al proiectului național, împins uneori la limitele lui extreme»⁶⁹.

Marshal Antonescu's Personality Reflected in the Pages of *România Mare*, 1990-2000

(Abstract)

Paying homage to various personalities of Romanian history (Stephen the Great, Michael the Brave, Constantin Brâncoveanu, Avram Iancu, etc.) was a form of nationalism found in *România Mare* magazine, in the last decade of the 20th century. Although these historical characters were assigned significant space in the magazine between 1990 and 2000, none of them were given as much as Marshal Ion Antonescu, who received particular attention from the editorial board.

Before the mid 1970s, there were few studies in Romania highlighting the complex and controversial personality of Marshal Antonescu. He was partially rehabilitated during Nicolae Ceaușescu's regime. However, the early 1990s saw an increasing number of writings (books, articles, etc.) on Ion Antonescu. This is perfectly understandable if we consider that for more than 40 years, the post-war generations were forbidden to approach the topic, whereas the milder treatment of the Romanian leader in the period 1940-1944 somehow fitted with the nationalist discourse of those times and with a certain detachment from the USSR. As usually happens when an extreme attitude is left behind, the sentiments of many historians and the public has gone to the other extreme, to the overvaluation of Marshal Antonescu as a public figure. He has been seen by many as a symbol of patriotism, integrity and military competence.

In *România Mare*, Marshal Antonescu was presented as a national hero, a patriot warrior who maintained as a sovereign state Romania during the war and saved many Romanian Jews. Antonescu's admirers have preferred to overlook the excesses he committed against the Hebrew and Roma people. It can be said that the presentation of Marshal Ion Antonescu as a national hero by the magazine *România Mare* is overshadowed by the image of a war criminal, since he was both one and the other.

Abrevieri bibliografice

Almanahul 1996
Barbul 1992
Boia 2005
Brahan 1997

- *Almanahul România Mare*, București, 1996.
- Gheorghe Barbul, *Al treilea om al Axei*, Iași, 1992.
- Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, 2005.
- Randolph L. Brahan (ed.), *The Destruction of Romanian and Ukrainian Jews during the Antonescu Era*, New York, 1997.

⁶⁹ Boia 2005, p. 9.

- Buzatu 1990 - Gheorghe Buzatu, *Istorie interzisă. Mărturii și documente cenzurate despre mareșalii României: Averescu, Prezan, Antonescu*, Craiova, 1990.
- Buzatu 1991 - Gheorghe Buzatu, *România cu și fără Antonescu. Documente, studii, relatări și comentarii*, Iași, 1991.
- Chirot 1994 - Daniel Chirot, *Modern Tyrants: The Power and Prevalence of Evil in Our Age*, New York, 1994.
- Cioroianu 2002 - Adrian Cioroianu, *Focul ascuns în piatră. Despre istorie, memorie și alte vanități contemporane*, Iași, 2002.
- Constantiniu 1991 - Florin Constantiniu (coord.), *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, vol. 1-2, București, 1991.
- Constantiniu 2008 - Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 2008.
- Deletant 2008 - Dennis Deletant, *Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu și regimul său 1940-1944*, București, 2008.
- Dobrinescu 1995 - Valeriu Florin Dobrinescu, *Plata și răsplata istoriei. Titulescu, Antonescu și relațiile anglo-române din anii '20*, Focșani, 1995.
- Dobrinescu 1997 - Valeriu Florin Dobrinescu, *Plata și răsplata istoriei. Ion Antonescu și războiul de reîntregire a neamului*, Focșani, 1997.
- Drăgan 1991 - Iosif Constantin Drăgan, *Antonescu, mareșalul României și războaiele de reîntregire*, București, 1991.
- Drăgan 1993 - Iosif Constantin Drăgan, *Istoria românilor*, București, 1993.
- Drulă 1995 - Leonard Drulă, *Ion Antonescu și Mihai I. Între istorie și politică*, în Lucian Boia (coord.), *Mituri istorice românești*, București, 1995.
- Gallagher 2004 - Tom Gallagher, *Furtul unei națiuni. România de la comunism încoace*, București, 2004.
- Gheorghe 1996 - Ion Gheorghe, *Un dictator nefericit. Mareșalul Antonescu*, București, 1996.
- Ioanid 1997 - Radu Ioanid, *Evreii sub regimul Antonescu*, București, 1997.
- Judt 2008 - Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Iași, 2008.
- Mezincescu 1993 - Eduard Mezincescu, *Mareșalul Antonescu și catastrofa României*, București, 1993.
- Oameni* 1999 - *Oameni în top*, nr. 1, iunie 1999.
- Papacostea 1996 - Șerban Papacostea, *Captive Clio: Romanian Historiography under Communist Rule*, în *EHQ*, 26, 1996, p. 203-206.
- Pippidi 1993 - Andrei Pippidi, *Miturile trecutului - răspântia prezentului*, în *Xenopoliana*, 1, 1993, 1-4, p. 24.
- Procesul* 1996 - *Procesul mareșalului Antonescu*, vol. I-II, București, 1996.
- Procesul. Documente* 1996 - *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, ediție prefațată și îngrijită de Marcel-Dumitru Ciucă, vol. I, București, 1996.
- Rotaru, Burcin 1999 - Jipa Rotaru, Octavian Burcin, *Mareșalul Antonescu la Odessa. Grandoarea și amărăciunea unei victorii*, București, 1999.
- Rotaru, Zodian 1998 - Jipa Rotaru, Vladimir Zodian, *Antonescu-Hitler, Caucazul și Crimeea. Sânge românesc și german pe Frontul de Est*, București, 1998.
- Simion 1979 - Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din August 1944*, Cluj-Napoca, 1979.
- Shafir 2002 - Michael Shafir, *Între negare și trivializare prin comparație. Negarea Holocaustului în țările postcomuniste din Europa Centrală și de Est*, Iași, 2002.
- Sugar 2002 - Peter F. Sugar, *Naționalismul est-european în secolul al XX-lea*, București, 2002.
- Tismăneanu 1999 - Vladimir Tismăneanu, *Fantasmel salvării*, Iași, 1999.

Cuvinte-cheie: Ion Antonescu, revista *România Mare*, istorie, PRM, evrei, regele Mihai, eroi.

Keywords: Ion Antonescu, *România Mare* magazine, history, the Greater Romania Party, Jews, King Michael, heroes.

LISTA ABREVIERILOR

AAR-SI	- Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice. Academia Română. București.
AAust	- Archaeologia Austriaca, Beiträge zur Paläanthropologie, Ur- und Frühgeschichte Österreichs. Wien.
AB	- Altarul Banatului. Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului și Episcopia Aradului. Timișoara.
ActaArchCarp	- Acta Archaeologica Carpathica. Cracovia.
ActaArchHung	- Acta Archaeologica. Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
ActaMN	- Acta Musei Napocensis. Cluj-Napoca.
ActaMP	- Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
ActaPal	- Acta Paleobotanica. Polish Academy of Sciences. Krakow.
AÉ	- Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művészettörténeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
AHA	- Acta Historiae Artium. Akadémiai Kiadó. Budapest.
AIIC(N)	- Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”. Cluj-Napoca.
AIAC	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj. Cluj-Napoca (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”).
AIIAI/AIIX	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași. (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
AISC	- Anuarul Institutului de Studii Clasice. Cluj.
AJA	- American Journal of Archaeology. New York.
AJPA	- American Journal of Physical Anthropology. The Official Journal of the American Association of Physical Anthropologist. Baltimore.
Almanahul graficeii române	- Almanahul graficeii române. Craiova.
Aluta	- Aluta. (Studii și comunicări - Tanulmányok és Közlemények). Sfântu Gheorghe.
AnB	- Analele Banatului (serie nouă). Timișoara.
Angustia	- Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe.
Antaeus	- Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
AnthAnzeiger	- Anthropologischen Anzeiger. Journal of Biological and Clinical Anthropology.
Antiquity	- Antiquity. A Quartely Review of World Archaeology. York.
AnUB-LLS	- Analele Universității din București - Limba și literatura străină. Universitatea din București.
AO	- Arhivele Olteniei. Craiova; serie nouă (Institutul de Cercetări Socio-Umane. Craiova).

AP	- Annales de Paléontologie. L'Association paléontologique française.
APR	- Acta Palaeontologica Romaniae. Romanian Society of Paleontologists. Bucharest.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
Archaeologia Bulgarica	- Archaeologia Bulgarica. Sofia.
Archaeometry	- Archaeometry. Research Laboratory for Archaeology & the History of Art. Oxford.
ArchMühely	- Archeometriai Mühely. Budapest.
Arheologia	- Arheologia. Organ na Archeologičeskija Institut i Muzei pri Bulgarskata Akademija na Naukite. Sofia.
ArkhSb	- Arkheologičeskij sbornik. Muzey Ermitazh. Moskva.
AS	- American Studies. Mid-America American Studies Association. Cambridge (USA).
ASS	- Asian Social Science. Canadian Center of Science and Education. Toronto.
ASUAIC-L	- Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (serie nouă). Secțiunea IIIe. Lingvistică. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.
AT	- Ars Transilvaniae. Institutul de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca. Cluj-Napoca
ATS	- Acta Terrae Septemcastrensis. Sibiu.
AUASH	- Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
AUASP	- Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
AUCSI	- Analele Universității din Craiova. Seria Istorie. Universitatea din Craiova.
Australiada	- Australiada: A Russian Chronicle. New South Wales. Woy Woy (Australia).
AUVT	- Annales d'Université „Valahia” Târgoviște. Section d'Archéologie et d'Histoire. Universitatea Valahia din Târgoviște.
AVSL	- Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Sibiu.
BA	- Biblioteca de arheologie. București.
Banatica	- Banatica. Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin. Reșița.
Balcanica	- Balcanica. Annuaire de l'Institut des Études Balkaniques. Belgrad.
BAMNH	- Bulletin of the American Museum of Natural History. American Museum of Natural History. New York.
BAR	- British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
BB	- Bibliotheca Brukenthal. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BCMI	- Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice / Buletinul Comisiei Monumentelor istorice. București.

BerRGK	- Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main.
BF	- Bosporskij fenomen. Gosudarstvennyj Ermitazh Sankt-Peterburg.
BGSG	- Bulletin of the Geological Society of Greece. Geological Society of Greece. Patras.
BHAB	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica. Muzeul Banatului Timișoara.
BI	- Bosporskie issledovanija. Krymskoe Otdelenie Instituta Vostokovedenija, Nacional'na akademija nauk Ukraini. Simferopol, Kerch.
BMA	- Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
BMAntiq	- Bibliotheca Memoriae Antiquitatis. Piatra Neamț.
BMN	- Bibliotheca Musei Napocensis. Muzeul de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
BMS	- Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica”. Sebeș.
BOR	- Biserica Ortodoxă Română. Patriarhia Română. București.
BospCht	- Bosporskie chtenija. Bospor Kimmerijskij i varvarskij mir v period antichnosti i srednevekov'ja. Militaria. Krymskoe Otdelenie Instituta Vostokovedenija. Nacional'na akademija nauk Ukraini. Simferopol, Kerch.
Das Börsenblatt	- Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel-Frankfurter Ausgabe. Börsenverein des Deutschen Buchhandels. Frankfurt pe Main.
Br J Ind Med	- British Journal of Industrial Medicine. London.
Brukenthal	- Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BTh	- Bibliotheca Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
București	- București. Materiale de istorie și muzeografie. București.
Bucureștii vechi	- Bucureștii vechi. Buletinul Societății Istorico-Arheologice. București.
BUS	- Birka Untersuchungen und Studien. Stockholm.
CA	- Current Anthropology. University of Chicago.
Caietele ASER	- Caietele ASER. Asociația de Științe Etnologice din România. București.
Carpica	- Carpica. Complexul Muzeal „Julian Antonescu” Bacău.
CCA	- Cronica cercetărilor arheologice. București.
CCJ	- Chemistry Central Journal. London.
Cele Trei Crișuri	- Cele Trei Crișuri. Oradea.
Cetatea Bihariei	- Cetatea Bihariei. Institutul de Istorie și Teorie Militară din București, Secția Teritorială Oradea.
CIRIR	- Cercetări istorice. Revistă de istorie românească. Iași.
CL	- Cercetări literare. Universitatea București.
Codrul Cosminului	- Codrul Cosminului, seria nouă. Analele Științifice de Istorie, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava.
ComȘtMediaș	- Comunicări Științifice. Mediaș.
ConspNum	- Conspicte numismatice. Chișinău.

Conviețuirea-Együttélés	- Conviețuirea-Együttélés. Catedra de limbă și literatura română a Institutului Pedagogic „Juhász Gyula”, Szeged.
Corviniana	- Corviniana. Acta Musei Corvinensis. Hunedoara.
CPF	- Cahiers des Portes de Fer. Beograd.
CretaceousRes	- Cretaceous Research. Elsevier.
Crisia	- Crisia. Culegere de materiale și studii. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea.
CRP	- Comptes Rendus Palevol. Comptes Rendus de l'Académie des Sciences France.
Cultura creștină	- Cultura creștină. Publicație apărută sub egida Mitropoliei Române Unite cu Roma Greco-Catolică și a Facultății de Teologie Greco-Catolice din Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Departamentul Blaj.
Dacia	- Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I, (1924) - XII (1948). Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. București.
Dări de seamă	- Dări de seamă ale ședințelor. Paleontologie. Institutul Geologic al României. București.
DB	- Drevnosti Bospora. Rossiyskaya Akademiya Nauk. Moskva.
De Antiquitate	- De Antiquitate. Asociația Virtus Antiqua. Cluj-Napoca.
DFS	- Deutsche Forschung im Südosten. Sibiu.
DP	- Documenta Praehistorica. Poročilo o raziskovanju paleolitika, neolitika in eneolitika v sloveniji. Ljubljana.
Drevnosti Altaja	- Drevnosti Altaja. Gorno-Altajskij gosudarstvennyj universitet. Gorno-Altajsk (Respublika Altaj).
EHQ	- European History Quarterly. Sage Publications. New York.
EphNap	- Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca.
EVNE	- Etnokul'turnoe vzaimodeystvie narodov Evrazii. Institut Arheologii i Etnografii Sibirskogo otdeleniya Rossiyskoy Akademii Nauk. Novosibirsk.
FK	- Földtani közlöny. Magyarhoni földtani tarsulat folyóirata. Budapest.
FU	- Finno-Ugrika. Institut Istории imeni Sh. Mardzhani. Akademiya Nauk Tatarstana. Kasan'.
FVL	- Forschungen zur Volks- und Landeskunde. Sibiu.
Geo-Eco-Marina	- Geo-Eco-Marina. Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie Marină. București.
Glasnik	- Glasnik Srpskog arheološkog društva. Journal of the Serbian Archaeological Society. Beograd.
Glasul Bisericii	- Glasul Bisericii. Mitropolia Munteniei și Dobrogei. București.
Godišnjak	- Godišnjak. Jahrbuch Knjiga. Sarajevo-Heidelberg.
GR	- Gondwana Research. International Association for Gondwana Research, Journal Center, China University of Geosciences. Beijing.
HistArchaeol	- Historical Archaeology. Society for Historical Archaeology.
HistMet	- Historical Metallurgy, The Historical Metallurgy Society.

- HJ** - The Historical Journal. University of Cambridge (UK).
- HSCE** - History & Society in Central Europe. István Hajnal Society of Historians. Medium Ævum Quotidianum Society. Budapest. Krems.
- IJAM** - International Journal of Arts Management. École des Hautes Études Commerciales (HEC) in Montreal.
- IJO** - International Journal of Osteoarchaeology. United States.
- IPH** - Inventaria Præhistorica Hungarie. Budapest.
- Istros** - Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
- JACerS** - Journal of the American Ceramic Society. The American Ceramic Society, Ohio.
- JAS** - Journal of Archaeological Science. Academic Press. United States.
- JFA** - Journal of Field Archaeology. Boston University.
- JLS** - Journal of Lithic Studies. Edinburgh.
- JMH** - Journal of Modern History. University of Chicago.
- JOB** - Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik. Institut für Byzantinistik und Neogräzistik der Universität Wien.
- JPSP** - Journal of Personality and Social Psychology. American Psychological Association. Washington DC.
- JRGZM** - Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz. Mainz.
- JSP** - Journal of Systematic Palaeontology. British Natural History Museum. London.
- JSSR** - Journal for the Scientific Study of Religion. The Society for the Scientific Study of Religion. South-Carolina.
- JVP** - Journal of Vertebrate Paleontology. Society of Vertebrate Paleontology (SVP) in partnership with the Taylor & Francis Group. Abingdon, Oxfordshire (UK).
- Közlemények** - Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem - és Régiségtárából, Cluj.
- Le Glob** - Le Globe. Revue genevoise de géographie. Paris.
- LSJ** - Life Science Journal. Acta Zhengzhou University. Zhengzhou (China).
- LȘ** - Lucrări științifice. Institutul de Învățământ Superior Oradea.
- MA** - Mitropolia Ardealului. Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului, Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului. Episcopiei Alba Iuliei și Episcopiei Oradiei. Sibiu (1956-1991). A continuat *Revista Teologică*, (1907-1947) și este continuată de aceeași revistă.
- Marisia** - Marisia. Studii și Materiale. Târgu Mureș.
- Marmatia** - Marmatia. Muzeul Județean de Istorie și Arheologie. Baia Mare.
- Materiale** - Materiale și cercetări arheologice. București.
- MBGAEU** - Mitteilungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. Berlin.
- MCA** - Materiale și cercetări arheologice. București.

ME	- Memoria Ethnologica. Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Maramureș. Baia Mare.
MEJSR	- Middle-East Journal of Scientific Research. International Digital Organization for Scientific Information. Deira, Dubai (United Arab Emirates).
MemAntiq	- Memoria Antiquitatis. Complexul Muzeal Județean Neamț. Piatra Neamț.
MIA	- Materialy i issledovaniya po arkheologii SSSR. Akademiya Nauk SSSR. Moskva.
MJSS	- Mediterranean Journal of Social Sciences. Mediterranean Center of Social and Educational Research. Rome.
Monumente Istorice	- Monumente Istorice. Studii și lucrări de restaurare. Direcția Monumentelor Istorice. București.
Monumente și muzee	- Monumente și muzee. Buletinul Comisiei Științifice a Muzeelor, Monumentelor Istorice și Artistice. București.
MPG	- Marine and Petroleum Geology. Elsevier.
MSIAR	- Memoriile Secțiunii Istorice a Academiei Române, seria a II-a. Academia Română. București.
MTE	- Magyar Történelmi Eletrajzok. Budapest.
Naturwissenschaften	- Naturwissenschaften. Springer-Verlag. Berlin, Heidelberg.
OlteniaȘtNat	- Oltenia. Studii și Comunicări. Științele Naturii. Muzeul Olteniei. Craiova.
ÓL	- Ósrégészeti Levelek. Prehistoric newsletter. Budapest.
PA	- Patrimonium Apulense. Direcția Județeană pentru Cultură Alba. Alba Iulia.
PAPS	- Proceedings of the American Philosophical Society. American Philosophical Society. Philadelphia.
PAS	- Prähistorische Archäologie in Südosteuropa. Berlin.
PAT	- Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum. Cluj-Napoca.
PBF	- Prähistorische Bronzefunde. München.
PLOS ONE	- PLOS ONE. International, peer-reviewed, open-access, online publication.
PM	- Publics et musées. Association Publics et Musées - PUL (Presses universitaires de Lyon). Lyon.
PNAUSA	- Proceedings of the National Academy of the United States of America. National Academy of the United States of America.
Pogrebal'nyj obrjad	- Pogrebal'nyj obrjad rannih kochevnikov Evrazii. Juzhnyj nauchnyj centr Rossijskoj Akademii nauk. Rostov-na-Donu.
Pontica	- Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.
PPP	- Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology ("Palaeo3"). An International Journal for the Geo-Sciences. Elsevier.
ProblemyArh	- Problemy arheologii, jetnografii, antropologii Sibiri i sopredel'nyh territorij. Institut arheologii i jetnografii Rossijskoj Akademii nauk. Novosibirsk.

Programm Mühlbach	- Programm des evaghelischen Untergymnasium in Mühlbach und der damit verbundenen Lehranstalten. Mühlbach (Sebeș).
PZ	- Prähistorische Zeitschrift. Deutsche Gesellschaft fuer Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Institut für Prähistorische Archäologie. Berlin.
QG	- Quaternary Geochronology. The International Research and Review Journal on Advances in Quaternary Dating Techniques.
QSA	- Quaderni di Studi Arabi. Istituto per l'Oriente C. A. Nallino. Roma.
Quartär	- Quartär. International Yearbook for Ice Age and Stone Age Research.
RA	- Revista Arheologică. Institutul de Arheologie și Istorie Veche. Chișinău.
RArhiv	- Revista Arhivelor. Arhivele Naționale ale României. București.
Radiocarbon	- Radiocarbon. University of Arizona. Department of Geosciences.
RB	- Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.
REF	- Revista de etnografie și folclor. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”. București.
RESEE	- Revue des études sud-est européennes. Academia Română. București.
RHMC	- Revue d'histoire moderne et contemporaine. Société d'histoire moderne et contemporaine. Paris.
RHSEE/RESEE	- Revue historique du sud-est européen. Academia Română. București, Paris (din 1963 Revue des études sud-est européennes).
RI	- Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
RIR	- Revista istorică română. Institutul de Istorie Națională din București.
RJP	- Romanian Journal of Paleontology. Geological Institute of Romania. Bucharest.
RJS	- Romanian Journal of Stratigraphy. Geological Institute of Romania. Bucharest.
RM	- Revista Muzeelor. București.
RMMG	- Revista Muzeul Mineralogic-Geologic, al Universității din Cluj la Timișoara. Sibiu.
RMM-M	- Revista Muzeelor și Monumentelor. Muzeu. București.
RP	- Revista de Pedagogie. Institutul de Științe ale Educației. București.
RRH	- Revue Roumaine d'Histoire. Academia Română. București.
RT	- Revista Teologică. Sibiu.
SA	- Sovetskaya arkheologiya. Akademiya Nauk SSSR. Moskva.
SAI	- Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Istorice și Filologice a RPR. București.

SAO	- Studia et Acta Orientalia. Société des Sciences Historiques et Philologiques de la RPR., Section d'Etudes Orientales. Bucarest.
Sargetia	- Sargetia. Acta Musei Devensis. Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva.
Sargetia Naturae	- Sargetia. Acta Musei Devensis. Series Scientia Naturae. Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva.
SCE	- Studii și comunicări de etnologie. Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu.
SCCI	- Studii, conferințe și comunicări istorice. Sibiu.
SCIA	- Studii și cercetări de istoria artei. Academia Română. București.
SciAm	- Scientific American. New York.
SCGG	- Studii și Cercetări. Geologie-Geografie. Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud. Bistrița.
SCIV(A)	- Studii și cercetări de istoria veche. București (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie).
SGJ	- Soobshhenija Gosudarstvennogo Jermitazha. Gosudarstvennyj Jermitazh. Leningrad.
SMIM	- Studii și materiale de istorie modernă. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” București.
SP	- Studii de Preistorie. București.
SPACA	- Stratum Plus: Archaeology and Cultural Anthropology. Superior Council on Science and Technical Development of Moldavian Academy of Sciences. Saint Petersburg, Kishinev, Odessa, Bucharest.
SPPF	- Società Preistoria Protostoria Friuli-V.G. Trieste.
SSK	- Studien zur Siebenbürgischen Kunstgeschichte, Köln. Wien.
Starinar	- Starinar, Treća Serija. Arheološki Institut. Beograd.
Stâna	- Stâna. Sibiu.
StComSibiu	- Studii și comunicări. Arheologie-istorie. Muzeul Brukenthal. Sibiu.
StComSM	- Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare.
StRI	- Studii. Revistă de istorie (din 1974 Revista de istorie și din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
StudiaUBBG	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Geologia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
StudiaUBBGG	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Geologia-Geographia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
StudiaUBBGM	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Geologia-Mineralogia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
StudiaUBBH	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
Suceava	- Anuarul Muzeului Județean Suceava.
SUCH	- Studia Universitatis Cibiniensis, Serie Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu.
SUPMPh	- Studia Universitatis Petru Maior. Philologia. Târgu-Mureș.
SV	- Siebenbürgische Vierteljahrschrift. Hermannstadt (Sibiu).

SympThrac	- Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
TEA	- TEA. The European Archaeologist.
Terra Sebus	- Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
TESG	- Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie. Royal Dutch Geographical Society. Oxford (UK), Malden (USA).
Thraco-Dacica	- Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie. București.
Transilvania	- Transilvania. Foaia Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. Brașov.
Transsylvania Nostra	- Transsylvania Nostra. Fundația Transsylvania Nostra. Cluj-Napoca.
Trudy nauchnogo	- Trudy nauchnogo Karel'skogo tsentra Rossiyskoy akademii nauk. Karel'skiy tsentr Rossiyskoy akademii Nauk. Moskva.
TT	- Történeti Tár. Akadémia történelmi bizottságának. Budapest.
Tyragetia	- Tyragetia. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
Țara Bârsei	- Țara Bârsei. Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov.
Ungarische Revue	- Ungarische Revue, Herausg. von P. Hunfalvy. Budapest.
UPA	- Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Berlin.
Vestnik arkheologii	- Vestnik arkheologii, antropologii i etnografii. Institute problem osvoyeniya Severa Sibirskogo otdeleniya Rossiyskoj akademii nauk. Tyumen.
Vestnik Novosibirskogo	- Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: Istoriya, filologiya. Novosibirskij gosudarstvennyj universitet. Novosibirsk.
VLC	- Victorian Literature and Culture. Cambridge University Press. Cambridge (UK).
VPUI	- Vestnik permskogo universiteta. Istoriya. Permskiy Gosudarstvennyi Universitet. Perm'.
VR	- Victorian Review. Victorian Studies Association of Western Canada. Toronto.
WASJ	- World Applied Sciences Journal. International Digital Organization for Scientific Information. Deira, Dubai (United Arab Emirates).
WorldArch	- World Archaeology. London.
Xenopoliana	- Xenopoliana. Buletin al Fundației Academice „A. D. Xenopol” Iași.
Yearb. Phys. Anthropol.	- Yearbook of Physical Anthropology. New York.
Yezhegodnik gubernskogo	- Yezhegodnik gubernskogo muzeya Tobol'ska. Tobol'sk Khistori Muzeum. Tobol'sk.
ZfSL	- Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. Gundelsheim.
Ziridava	- Ziridava. Muzeul Județean Arad.
ZooKeys	- ZooKeys. Sofia.